

POŽIŪRIS Į SALOMĖJĄ NĖRĮ INTELEKTUALINIUOSE IŠEIVIŲ TEKSTUOSE

Viena ryškiausių Lietuvos poečių, sugebėjusi vienu metu ir priversti ją žavėtis, ir kartu ją smerkti, savo laikmečiu nepaliko abejingų. Salomėja Nėris –Bučinskaitė – kontraversiška asmenybė. Lietuvos mokyklų auklėtinė, gabi lyrikė, ateitininkė, literatūros premijų laureatė, šalia daug kas prilipdytų ir dar vieną etiketę – išdavikė. Sovietams peržengus Lietuvos sieną, S. Nėris ne tik eilėraščiais sveikino įsibrovėlius, tačiau ir važiavo į Maskvą prašyti, kad Lietuva būtų priimta į Sovietų Sąjungą. Nuoširdžiai ji paskui dėl to gailėjosi ar ne, klausimas taip ir lieka neatsakytas, tačiau faktas yra tas, kad už šią savo klaidą ji buvo Lietuvos visuomenės pasmerkta. Apie tokią poetės poelgį rašė dauguma išėivių intelektualų, tačiau dėl mažos darbo apimties bus pristatyta tik nedaugelio intelektualų vertinimai. Pagrindinė literatūra, kuri darbe buvo panaudota – Petronėlės Orintaitės atsiminimai apie S. Nėrį „Ką laumės lėmė“, taip pat intelektualų straipsniai, skelbti „Aiduose“, „Metmenyse“, „Drauge“. Mūsų laikmečio darbų, kurie tyrinėtų išėivių intelektualų požiūrį į S. Nėrį, būtent apie jos veiksmus 1940-aisiais, rasti nepavyko, tai dar plati niša ateities tyrinėjimams. Ryškesnis tiriamasis darbas išleistas 2005 m. „Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo“, kuriame sudėti mokslinės konferencijos, skirtos poetės 100-osios gimimo metinėms atminti, straipsniai¹.

Subjektyvų vertinimą apie poetę pateikė artima Salomėjos Nėries draugė, Lietuvos pedagogė, poetė, visuomenės veikėja **Petronėlė Orintaitė** atsiminimų knygoje „Ką laumės lėmė“, išleistoje 1965 m. Čikagoje². S. Nėries nuklydimą ir pasišventimą komunizmui ji bando pateisinti. Ji teigia, kad S. Nėris tiesiog negalėjo atsisakyti rašyti apie Staliną, „buožes ir siurbėles išnaudotojus“. ³ Pasak P. Orintaitės, komunizmas buvo tai, ką Salomėja galėjo idealizuoti, kas jai dar buvo nauja ir neatrasta: „O komunizmas jai vaidenasi kaip kažkas nepatirta ir paslaptina: toks konspiratyvus su revoliucijos aureole – primena romantikų maištingus svaichiojimus, audringas kovas, drąsius žygius, netikėtus laimėjimus..“⁴ Nors P. Orintaitė teigė, kad su Salomėja niekada nekalbėjo apie komunizmą ir jos idėjinius posūkius, tačiau pripažino vylusis, kad ši savo sprendimą pakeis: „Betgi visi vylėmės, kad jinai tą skersvėjo priepuolį persirgs ir – vėl eis prigimtu savo

¹ *Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo*, Vilnius, 2005.

² Orintaitė P., *Ką laumės lėmė*, Čikaga, 1965.

³ Ten pat, p. 153.

⁴ Ten pat, p. 155.

talento taku.“⁵ Pirmuoju bolševikmečiu Salomėja gaudavo daug piktų laiškų su pasmerkimais ar net prakeikimais dėl uolios Stalino garbinimo, bendravimo su komunistais. Kuomet Lietuvos laisvė tapo supančiota sovietinėmis grandinėmis, žmonės neiškentė nekritikavę savų paklydėlių, o Salomėjos vaidmuo tuomet buvo itin ryškus. P. Orintaitė pamena, kad tuomet plito net eiliuoti posmai, pašiepiantys Salomėjos eilėraščius⁶.

Šiuos atsiminimus skaitė ir į juos sureagavo lietuvių literatūros kritikas, rašytojas, dramaturgas dr. **Jonas Grinius**, kuris negailėjo kritikos nei P. Orintaitei, nei S. Nėrei. 1966 m. žurnale „Aidai“ skelbtame straipsnyje „P. Orintaitė apie Salomėją Nėrį“⁷ J. Grinius teigia, kad jam sunkiau pritarti P. Orintaitės įrodinėjimui, kad S. Nėries įsimylėjimai ir nusivylimai meilėje neturėję įtakos jos posūkiui į kairę ir į "Trečią Frontą", esą autorė neduoda jokių argumentų, dėl kurių poetės nepasisekusioms meilėms nereiktų skirti didelės reikšmės. Jo teigimu, pasukusi į kairę, S. Nėris turėjo slaptų vilčių susirasti gyvenimo partnerį. Toliau šiame straipsnyje J. Grinius tarsi gina ateitininkų vardą nuo S. Nėries paklydimų šešėlio: „P. Orintaitė taip pat yra suklydusi manydama, kad savo studijėle apie S. Nėrį prieš keletą metų rašiau neva norėdamas išteisinti save ir ateitininkų organizaciją dėl S. Nėries klaidų ir bendradarbiavimo su komunistais. Iš tikrųjų reikalo teisinti nebuvo, nes ateitininkų organizacija ir apskritai katalikai poetei tėra darę tik gero“⁸.“ Pasak autoriaus, kol S. Nėris buvo jų eilėse, ji su lietuvių tautos priešais nesidėjo; pradėdama bendradarbiauti su "Trečiu Frontu" ir vėliau su komunistais, ji savo santykius su ateitininkais buvo nutraukusi. Toliau autorius teigia: „Rašydamas prieš keletą metų apie S. Nėrį, norėjau ne tiek ateitininkus ar apskritai katalikus išteisinti (tam nebuvo reikalo), kiek sušvelninti priekaištus ir kaltinimus S. Bačinskaitei-Bučienei, mėgindamas ją suprasti iš jos pačios psichės“⁹.

Anksčiau rašytame straipsnyje „Salomėja Nėris“, publikuotame tame pačiame žurnale „Aidai“ 1961 m.¹⁰, dr. J. Grinius pažymi, kad S. Nėries lyrika mėgavosi ne tik sovietinės propagandos paveikti žmonės, bet ir tie lietuviai, kurie vertino grynąją lyriką. Šalia to autorius pažymi, kad tų skaitytojų jausmai nėra gryni. Kaip jam liudijo tuometiniai atvykėliai iš Lietuvos, lietuviai, kurie nesusitaikė su sovietine okupacija, dažnai prisimindavo, kad S. Nėris komunistams buvo nemažai padėjusi savo poezija, kad ji 1940 metais pirmoji pradėjo garbinti Staliną. Tad dr. J. Griniaus nuomone, visai suprantama, kad dėl šitos priežasties lietuviai laisvajame pasaulyje taip pat negalėjo susilaikyti nuo priekaištų, tačiau pats dramaturgas nėra toks kategoriškas: „Kad nebūčiau blogai suprastas, norėčiau iš anksto pasakyti, kad negaliu S. Nėries laikyti nei prokomunistine

⁵ Ten pat, p. 164.

⁶ Ten pat, p. 167.

⁷ Grinius J., P. Orintaitė apie Salomėją Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 1.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Grinius J., Salomėja Nėris, *Aidai*, 1961, Nr. 4.

heroja, nei niekšiška lietuvių išdavike. S. Nėris man atrodo tik širdies moteris-poetė, savo jausmų bei vaizduotės po-skrydžių nemokėjus vertinti kritiškai ir nesugebėjus jų derinti su gyvenimo tikrove, kuri už šitą nepajėgumą jai skaudžiai atsikeršijo. Ir dabar priekaištai poetei gal nebūtų taip stipriai pabrėžiami, jei Salomėja jaunystėje nebūtų buvusi ateitininkė ir savo universitetinių mokslų nebūtų baigusi katalikiškame Teologijos - Filosofijos fakultete¹¹.“ (Verta paminėti, kad S. Nėris augo katalikiškoje šeimoje, tačiau pati savęs katalike nelaikė: „Mūsų šeimoje tikrai mama tokia pamaldi, o tėvas ir mes kiti – visai kitoki.“¹², o ji juk buvo ir katalikiško laikraščio „Ateitis“ redaktorė, tad nekatalikiškas poetės elgesys visuomenėje buvo dar labiau smerkiamas.)

Antroje straipsnio dalyje dr. J. Grinius išryškino S. Nėries lūžio momentus. Esą poetės psichinis posūkis į socialistus įvyko 1929-30 metais. Jis glaudžiai susijęs su tų dvejų metų B. Sruogos ekskursijomis į Vakarų Europą. Tarp tų įvairių veiksnių, galutinai nulėmusių S. Nėries posūkį į kairę, dr. J. Griniaus nuomone, tikriausiai buvo ir V. Mykolaičio-Putino tuo laiku vykęs persiorientavimas į ekskunigo kelią. V. Mykolaitis jai buvo didelis autoritetas, kaip poetas ir jos profesorius. Toliau dr. J. Grinius gina S. Nėrį: komunistų kalbos ir raštai, kad S. Nėries "ideologiniam apsisprendimui lemiamos reikšmės turėjo komunistų partijos vadovaujama liaudies kova, marksizmo mokslas, tarybinė literatūra", arba kad ji 1931 m. pradžioje buvo išstudijavusi Marksą ir Plechanovą, buvo propagandinės legendos. J. Griniaus teigimu, prieš apsisprendimą nutraukti santykius su katalikų spauda ir bendradarbiauti "Trečio Fronto" žurnale S. Nėris nei politikos teorijomis, nei politikos praktikomis rimčiau nesidomėjo, išskyrus tai, ką jį girdėjo draugų būry, arba skaitė laikraščiuose. S. Nėries prisipažinimas laiške A. Venclovai, kad kai kurias Plechanovo vietas ji skaitanti antru kartu, reiškė ne jos susižavėjimą to teoretiko mintimis, bet tikriausiai tai, kad iš karto ji ten beveik nieko nebuvo supratusi.¹³

Nupasakojamas ir bendradarbiavimas su sovietiniais komunistais. Šiems reikėjo talkininkų, kurie buvo priešingi tautininkų sukurtai santvarkai, bet kurie buvo populiarūs tarp lietuvių ne tik politikoj, kaip E. Galvanauskas ir V. Krėvė, bet taip pat ir literatūroj. Prieš tariamo liaudies seimo inscenizavimą Sovietų Sąjungos polpredas Kaune Pozdniakovas pasikvietė keletą jam žinomų žymesnių poetų bei rašytojų pas save į Sovietų atstovybę, o S. Nėrį iš Palemono atsiveždino automobiliu. Aukos komunistinei propagandai jau buvo numatytos iš anksto, tik prie kavos puoduko Pozdniakovas paskirstė įpareigojimus. Būtent, kelių žmonių akivaizdoje jis pasiūlė K. Borutai parašyti eilėraštį arba odę apie liaudies seimą, kuris turėjo greit susirinkti, o S. Nėriai, kaipo moteriai, jis pasiūlė parašyti ką nors apie asmenį, apie Staliną. Tai buvo kaip įsakymas, kuri

¹¹ Ten pat.

¹² Orintaitė P., *Ką laumės lėmė*, p. 154.

¹³ Grinius J., Salomėja Nėris, *Aidai*, 1961, Nr. 5.

Salomėja turėjo vykdyti. Toliau dr. J. Grinius pažymi, kad Salomėja aplinką vertino per savo jausmų prizmę, ir sovietai darė viską, kad ši jaustųsi dar labiau gerbiama, skaitoma, mylima. Tam tikslui ji buvo vežiojama po miestus ir supažindama su savo rinkėjais, tačiau tuo metu, pasak dr. J. Griniaus, jos protas kaip tik prablaivėjo, tuomet ji pamatė tikrąjį komunizmo veidą¹⁴. Taigi, galima teigti, kad dr. J. Grinius gan liberaliai vertina poetę, Salomėja Nėris jam nebuvo išdavikė, jos blaiviam protui koją pakišo naivus gėrio siekis, nekritiškas požiūris į gyvenimą ir romantikės charakteris.

Savo prisiminimais apie S. Nėrį dalinasi ir **Mykolas Vaitkus**, Lietuvos rašytojas, kunigas, žurnalistas, redaktorius. Trijų dalių straipsnyje, išspausdintame „Aiduose“ 1966 m.¹⁵, M. Vaitkus pasakoja, kaip norėjęs atvesti S. Nėrį į dorovės kelią. Vadinasi, poetė jo akyse nebuvo iškart pasmerkta. M. Vaitkus pamena S. Nėries žodžius, kad jei šis bandysias ją atversti, tai ji jokios pagalbos nepriimsianti ir geriau jau badausianti. Tačiau M. Vaitkus rado kitų būtų, kaip nejučiomis poetei sugrąžinti tikėjimą. M. Vaitkus parūpino jai vertėjos darbą ir davė išversti austrų romanistės Enrica von Handel-Mazzetti knygą "Ritos laiškais". Veikalas talentingai ir labai patraukliai krikščioniškai parašytas ir turėjo teigiamai paveikt jautrią idealistę, kitas S. Nėries išverstas kūrinys – biblijinė apysaka J. H. Igrahamo „Dovydo sūnus“. ¹⁶ M. Vaitkus pastebėjo S. Nėries progresą – mirus jos tėčiui, ši netiesiogiai paprašė kunigo atlaikyt mišias¹⁷. Vis dėlto, trečios dalies pabaigoje M. Vaitkus lyg ir peikia S. Nėrį: „Pirmuoju bolševikmečiu, 1940-41, Nėris neatsipeikėjo iš savo bolševikinio tvaiko, dargi padarė daug biauresnį, mūsų akim, nusikaltimą, tiesiog judišką Tėvynės išdavimą, kai su kitais didesniais ar mažesniais "judošiais" nuvyko į Maskvą Lietuvai "Stalino saulės parnešti", supraskit — prašyti tėvo Stalino malonės priimti mūsų vargšę Tėvynę į savo kruviną glėbį! Koks pragarinis cinizmas! koks idiotiškas aklumas! kaip tragiškai užgesusi sąžinė!“ Toks S. Nėries žingsnis sukretė kunigą, tačiau toliau šis tęsia: „Tačiau ne! Niekaip neįstengiu pliekti Saliute vienu iš tų smūgių“. Toliau jis S. Nėrį teisingai, kad ją tokiam žingsniui paskatino bolševikinių represijų baimė bei gėda, kad iš jos nesijuoktų kaip iš Liudo Giros ir negalvotų, kad S. Nėris pati nežinanti, ko nori. Galiausiai kunigas poetę apibūdina kaip padorų, sąžiningą žmogų, kuris mylėjo tiesą ir nuoširdžiai jos ieškojo¹⁸.

Dar vienas „Aiduose“ spausdinto straipsnio, pavadinimu „Mano bičiulė Salomėja Nėris¹⁹“, autorius, pedagogas **Ignas Malėnas** pateikia savo subjektyvius atsiminimus apie S. Nėrį. 1940 m. rudenį apsilankęs pas ją namuose, jis pamena: „Mudu su Sale pradėjome kalbą apie jos

¹⁴ Grinius J., Salomėja Nėris, *Aidai*, 1961, Nr. 6.

¹⁵ Vaitkus M., Pluoštas atsiminimų apie S. Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 2.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Vaitkus M., Pluoštas atsiminimų apie S. Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 3.

¹⁸ Vaitkus M., Pluoštas atsiminimų apie S. Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 4.

¹⁹ Malėnas I., „Mano bičiulė Salomėja Nėris, *Aidai*, 1958, Nr. 6.

santykius su lietuviškąja visuomene bei jos pačios nuotaikas. Ji tuojau nusiskundė, jog daugelis ją laiko dabar kažinkokia baidykle. Ji pastebinti, kad jos ėmę vengti net kai kurie buvę tikrai geri studijų draugai. Ji gaunanti daug anoniminių priekaištujančių, smerkiančių, nelf grasinančių laiškų. Labai daug eilėraščių ateina su parodijuotu jos pačios eilėraščiu "Sudeginkit mane kaip ragana", kurs dabar nukreiptas prieš ją pačią, kaip tėvynės išdavikę, vertą tikrosios raganos vardo ir tikro laužo. Ypatingai tie laiškai užplūde, kai pasirodžiusi jos "Poema apie Staliną". Ir kas bjauriausia — skundėsi Salė toliau, — kad ta priekaištaujanti publika visiškai nenorinti suprasti jos dabartinės situacijos, vien ją puolanti, bet visiškai nepagalvojanti, kad daugelis, būdami jos vietoje ir jos sąlygose, būtų ne kitaip pasielgę.“ Toliau I. Malėnas teigia suprantąs poetės skausmą ir teigia, kad ji dėl savo veiksmų labai gailėjusis.

Iš visų intelektualų išeivių labiausiai išsiskyrė **Vytauto Kavolio** požiūris. Savo darbuose jis dažnai cituodavo S. Nėrį, kurią suvokė kaip reikšmingą figūrą, ne idealizuodamas, bet analizuodamas jos tekstus.²⁰ Pasak S. Daugirdaitės, V. Kavoliui S. Nėris nebuvo nei baili, nei mimoziška, nei „išdavikė“. Svarbiausia jam buvo tai, kad S. Nėris plėtė lietuviškos moters vaidmenų ratą²¹. Taigi V. Kavolis tarsi atsiribojo nuo poetės gyvenimo vingių vertinimo.

Tuo tarpu Lietuvos visuomenės veikėja, žurnalistė, pedagogė, moterų veiklos organizatorė, pirmoji Lietuvoje M. Montesori pedagoginės mokyklos idėjų skeidėja bei diplomatijos šefo Stasio Lozoraičio žmona **Vincenta Matulaitytė – Lozoraitienė** S. Nėries atžvilgiu buvo kategoriška. Savo straipsny „Salomėjos Nėries kelias“²² ji rašo: „Kokia Nėris maža ir primityvi atrodo šalia tų visų kovotojų už tikrąją laisvę! Nėris savo noru pakišo galvą po bolševikų peiliu. Ji jau nebe tyli ir kukli, bet drąsi ir ryžtinga, lietuviškame kostiume važiuoja į Maskvą ir tvirtu balsu skaito poemą apie žmogžudį ir jam po kojų aukoja savo tėvynę... Tokio Nėries elgesio bolševikų atžvilgiu kitaip negalima paaiškinti kaip tik jos sunkia liga. Nėris buvo perdėm lietuvaite. Net Paryžius, nei iš viso užsienis nepakeitė jos kaimo mergelės išvaizdos. Pirmiau tyli ir nedrąsi, staiga darosi kovinga bolševike, kuri tuo metu, kai Tėvynė kraujuoja ir ašaroja po bolševikų okupacija, stato jiems altorius, o savo Tėvynę niekina ir teršia“. V. Lozoraitienė vienareikšmiškai pasmerkė poetę. Kadangi S. Nėris mirė kamuojama kepenų vėžio, autorė straipsnį baigė klausimu: "Ar negalėjo kraujo keliais vėžio ląstelės pasiekti ir jos smegenis?" Dvasininko Mykolo Krupavičiaus nuomone, V. Lozoraitienė per stipriai pasmerkė ir išpeikė S. Nėrį, lyg ji pati būtų

²⁰ Daugirdaitė S., Vytautas Kavolis ir feminizmas, *Vytautas Kavolis: Humanistica vs. liberalia*, sudarytojas Ramutis Karmalavičius, Vilnius, 2005, p. 117.

²¹ Ten pat, p. 118.

²² Lozoraitienė V., Salomėjos Nėries kelias, *Europos lietuvis*, 1960 04 07.

idealas. Jo teigimu, V. Lozoraitienės straipsnyje buvo daug netiesos, pavyzdžiui, kad būdama Kaune, Salomėja nelankydavo savo motinos, gulinčios Kauno ligoninėje.²³

Atsiliepimų apie S. Nėrį galima rasti ir kituose išeivių intelektualų tekstuose, skirtų nebūtinai šiai poetei. Štai Lietuvos ir JAV dramaturgas, literatūros istorikas, kritikas, žurnalistas **Kostas Ostrauskas** S. Nėrį vadino talentinga, tačiau kaprizinga bei „iškraipyta“ gyvenimo²⁴. Pasak santariečio prof. **Aleksandro Štormo**, „ta aplinkybė, kad Lietuvos kairiosios inteligentijos dalis tapo aktyvia tarybinės okupacijos šalininke ir jos įvestos santvarkos ramsčiu, buvo kažkur visiškai dėsninga. Ir neteisinga būtų galvoti, kad pavyzdžiui, Liudas Gira ar Petras Cvirka, Salomėja Nėris ar Antanas Venclova grynai prisitaikėliškais ar karjeristiniais sumetimais užėmė tokią aktyvaus tarybų valdžios rėmimo poziciją. Jų motyvai iš pradžių buvo greičiausiai nuoširdūs ir netgi idėjiniai.“²⁵ Aleksandras Štormas gan atlaidžiai vertino sovietinius kolaborantus, pateisindamas juos vidiniu dramatiškumu, vidinio pasaulio ir realybės konfliktu. Tačiau čia reikia pažymėti, kad kurį laiką, iki Stalino mirties, A. Štormas palankiai žiūrėjo į Raudonąją armiją ir tik vėliau pakeitė savo požiūrį į marksizmo-leninizmo teoriją ir praktiką²⁶.

Salomėja Nėris tapo takoskyra ideologinėse išeivijos batalijose su Tarybų Lietuva. Kai kuriems, kaip trečiafrontininkui **Broniui Railai**, Nėries puolimas buvo proga nukreipti dėmesį nuo savęs. 1964 m. rašytame straipsnyje „Kam čiułba lakštingalos?“²⁷ pateikia požiūrį į Salomėją Nėrį po 1940–ųjų ir 1941–ųjų įvykių, kuomet ji pabėgo į Rusiją: „Ar ji bėgo iš baimės, kad mūsų laisvės kovotojų galėjo būti „sudeginta, kaip ragana“? Tai būtų joks paaiškinimas, o net blogiau: vadinasi, ji toli gražu nebuvo tik naivi, verkšlenanti svyruoklė, bet visai blaiviai suprato ir žinojo, su kuo ji eina, ką ji padarė ir kur jos vieta. Ji neparodė jokio noro išsilaisvinti iš bolševikinių „replių“, jokio palinkimo pasinaudoti pasitaikiusia patogia proga, jokio mėginimo viešai ir realiai grįžti į savo tautą, tuomet taip ryžtingai šokusią atkovoti laisvę ir nepriklausomybę.“ Apie stengimąsi S. Nėrį atvesti į tikėjimo kelią, B. Raila taip pate kategoriškas: „Nepajėgiu čia išvelgti jokios prasmės ir naudos nei lietuvių tautai, nei lietuvių literatūrai, nei sopančioms širdims. <...> Lietuvių literatūrai nebus ypatingos žalos, jeigu visam laikui ar kai kuriam laikui jos puslapiuose nefigūruos poezija, tautos išdavikų surašyta. Mūsų tauta neįgis daugiau garbės, jeigu būtinai trauksime atgal į ją ir tuos, kurie jos laisvei ir valstybės nepriklausomybei spjaudė tiesiai į veidą.“²⁸ Tad B. Raila, galima

²³ Krupavičius M., Salomėja Nėris – Bučinskaitė. Žodis jos tragedijos klausimu, *Draugas*, 1964 08 15, p. 4.

²⁴ Ostrauskas K., Atsiminimų nuotrupos apie Krėvę, *Metmenys*, 1978, Nr. 36, p. 14.

²⁵ Aleksandravičius E., Lietuvių kolaboravimas: nacių ir sovietų laikai, *Metmenys*, 2005, Nr. 85, p. 58.

²⁶ Donskis L., XX amžiaus žmogus, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-04-03-leonidas-donskis-xx-amziaus-zmogus/5395> (žiūrėta 2014 05 14).

²⁷ Raila B., Kam čiułba lakštingalos, <http://www.patriotai.lt/straipsnis/2008-07-29/kam-ciulba-lakstingalos-4> (žiūrėta 2014 05 16).

²⁸ Ten pat.

sakyti, nematė reikalo bandyt išteisint S. Nėries poelgius, jis ją pasmerkė, nors ir pats anksčiau buvo kairiųjų pažiūrų.

„Matot, <...> Salomėjos Nėries mes nemėgstam“, - kartą yra pasakęs **Bernardas Brazdžionis**, nors anksčiau yra pripažinęs, kad S. Nėris – „tai toks talentas, kokį tauta gali pagimdyti tik vieną per šimtmetį²⁹“. Trečiafrontininkų bendraamžis **Jonas Aistis**, pažinojęs trečiafrontininkus, o tarp jų ir S. Nėrį, yra pasakęs: „Ką gi tuo pat metu trečiafrontininkai darė (manau, neleis man meluot nė vienas anais laikais juos pažinęs komunistas)? Ogi geriausios medžiagos pas geriausius siuvėjus siūtomis eilutėmis madingais frantais (šiandien sakytų – stiliagomis) gastroliavo po balius, brangiausius restoranus, palangas, užsienius ir t.t. Kairumo jiems daugiau reikėjo pridengti talento stoką ir pateisinti fanfaroniškumą, kurio iki šiol neatsikratė.“ Bronius Vaškelis pažymi, kad asmenys, pažinę trečiafrontininkus, su J. Aisčio nuomone sutiko³⁰.

Savo požiūrį į S. Nėrį pateikė dvasininkas **Mykolas Krupavičius** straipsnyje „Salomėja Nėris – Bučinskaitė. Žodis jos tragedijos klausimu“, kuris buvo pateiktas laikraštyje „Draugas“ 1964 m.³¹ Iš pradžių dvasininkas svarstė jos tikėjimo klausimą, tačiau nesmerkė jos dėl negilaus, paviršutiniško religingumo, teigdamas, kad tai buvo bendra ateitininkų yda. Straipsnio tęsinyje M. Krupavičius teigė, kad S. Nėris, nors ir nešiojo ant širdies raudoną žvaigždę, tačiau išliko tikra Lietuvos patriotė³². Jo įsitikinimu, S. Nėris niekada nebuvo bolševike, nors tam tikru metu kalbėjo ir rašė bolševikiškai.

Taigi, galima daryti išvadą, kad vienareikšmiško S. Nėries vertinimo išeivių intelektualų tarpe nebuvo. Poetės aplinkos žmonės, kurie ją gerai pažinojo, tokie kaip P. Orintaitė, M. Vaitkus, I. Malėnas, M. Krupavičius, nors ir stebėjosi tokiu S. Nėries poelgiu, tačiau jos nesmerkė ir stengėsi ją suprasti, rasti paaiškinimų, atsakymų, kodėl buvusi ateitininkė įstojo į bolševikų gretas. Buvusiems bendražygiams trečiafrontininkams, pavyzdžiui B. Railai, S. Nėries puolimas buvo tarsi būdas nukreipti dėmesį nuo savęs. Išeivijos tarpe dalis intelektualų stengėsi išlikti liberaliais ir poetės nei stengtis išteisinti, nei pasmerkti, tokios pozicijos laikėsi dr. J. Grinius, V. Kavolis. Bene griežčiausiai savo požiūrį pateikė V. Lozoraitienė, S. Nėrį pasmerkusi neatleistinai.

²⁹ Daugirdaitė S., „Salomėja Nėris, įžymiausia lietuvių, *Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo*, Vilnius, 2005, p. 247.

³⁰ Vaškelis B., Trečio fronto keliai ir klystkeliai, *Metmenys*, 1982, Nr. 44.

³¹ Krupavičius M., Salomėja Nėris – Bučinskaitė. Žodis jos tragedijos klausimu, *Draugas*, 1964 08 15, p. 4.

³² Krupavičius M., Salomėja Nėris – Bučinskaitė. Žodis jos tragedijos klausimu, *Draugas*, 1964 08 22, p. 3.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

ŠALTINIAI:

- Grinius J., P. Orintaitė apie Salomėją Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 1.
- Grinius J., Salomėja Nėris, *Aidai*, 1961, Nr. 4.
- Grinius J., Salomėja Nėris, *Aidai*, 1961, Nr. 5.
- Grinius J., Salomėja Nėris, *Aidai*, 1961, Nr. 6.
- Krupavičius M., Salomėja Nėris – Bučinskaitė. Žodis jos tragedijos klausimu, *Draugas*, 1964 08 15.
- Krupavičius M., Salomėja Nėris – Bučinskaitė. Žodis jos tragedijos klausimu, *Draugas*, 1964 08 22.
- Lozoraitienė V., Salomėjos Nėries kelias, *Europos lietuvis*, 1960 04 07.
- Malėnas I., „Mano bičiulė Salomėja Nėris, *Aidai*, 1958, Nr. 6.
- Orintaitė P., *Ką laumės lėmė*, Čikaga, 1965.
- Ostrauskas K., Atsiminimų nuotrupos apie Krėvę, *Metmenys*, 1978, Nr. 36
- Raila B., Kam čiulba lakštingalos, <http://www.patriotai.lt/straipsnis/2008-07-29/kam-ciulba-lakstingalos-4> (žiūrėta 2014 05 16).
- Vaitkus M., Pluoštas atsiminimų apie S. Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 2.
- Vaitkus M., Pluoštas atsiminimų apie S. Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 3.
- Vaitkus M., Pluoštas atsiminimų apie S. Nėrį, *Aidai*, 1966, Nr. 4.
- Vaškelis B., Trečio fronto keliai ir klystkeliai, *Metmenys*, 1982, Nr. 44.

LITERATŪRA:

- Aleksandravičius E., Lietuvių kolaboravimas: nacių ir sovietų laikai, *Metmenys*, 2005, Nr. 85
- Daugirdaitė S., „Salomėja Nėris, įžymiausia lietuvių, *Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo*, Vilnius, 2005
- Daugirdaitė S., Vytautas Kavolis ir feminizmas, *Vytautas Kavolis: Humanistica vs. liberalia*, sudarytojas Ramutis Karmalavičius, Vilnius, 2005
- Donskis L., XX amžiaus žmogus, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-04-03-leonidas-donskis-xx-amziaus-zmogus/5395> (žiūrėta 2014 05 14).
- *Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo*, Vilnius, 2005